AHMET TANYILDIZ, "Necâtî ve Revânî Dîvânlarındaki Mükerrer Gazeller Üzerine"
HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ [JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE],
GÜZ 2015, YIL 1, SAYI 1, SS. 10-24
YÜKLEME TARİHİ: 08.09.2015 - KABUL TARİHİ: 07.10.2015

Ahmet TANYILDIZ*

NECÂTÎ VE REVÂNÎ DÎVÂNLARINDAKİ MÜKERRER GAZELLER ÜZERİNE*

Sakın geçmişlerün sözin getürüp şi'rüne katma
Satamazsın zerâfet meclisinde zînhâr anı
Necâtî

Öz

Klâsik Türk edebiyatında *fenn-i şi'r*i tahsîl etme yollarından biri de nazîre geleneğidir. Ana hatlarıyla bir şiir; vezin, kâfiye ve muhtevası aynı olup *ta'bîr-i âhar* ile söylenmiş yeni şiir(ler)le tanzîr edilmiştir. Bu vesileyle klâsik şiir dairesinde köklü bir nazîre geleneği oluşmuştur. Ancak kimi divânlarda nazîre olduğu şüphe götüren mükerrer şiirlere de tesâdüf edilmektedir. Bu çalışma çerçevesinde Necâtî ve Revânî dîvânlarındaki mükerrer gazeller tespit edilerek bunların *nazîre-taklîd-tevârüd-sirkat* çizgisindeki konumları sorgulanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Taklit, Tevârüd, Sirkat, Necâtî, Revânî

UPON THE REPEATED GAZELLES IN DIVANS OF NECATI AND REVANI

Abstract

In Classical Turkish literature, one of the methods of encashing scientific poem is custom of parallel. Generally, a poem has been written again as a new poem that has been changed by a new meaning and the same rhythm, rhyme and content. By this way, a rooted custom of parallel has been formed in Classical Turkish literature. But it is seen in some of divans repeated poems that are suspicious if they are parallel or not. By this study, repeated gazelles in divans of Necati and Revani will be ascertained and their position will be tried to query through parallel-imitation-coincidence-stealing.

Key Words: Imitation, Coincidence, Stealing, Necati, Revani

* **Doç. Dr.; Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü; ahmettanyildiz@gmail.com**

*Bu çalışma 15-17Mayıs 2014'te Kayseri'de düzenlenen *IX. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu Hatırasına)*'nda sunulan bildirinin geliştirilmiş ve yeniden düzenlenmiş şeklidir.

1. Necâtî ile Revânî'nin Edebî Münasebeti Hakkında

Klâsik kaynakların üzerinde ittifak ettiği üzere Necâtî (ö.1509) XV. asrın son yarısında ve XVI. asrın başında klâsik şiirimizin en kudretli şairidir. Zaman içerisinde onun şahsiyeti etrafında üst düzey bir edebî muhit teşekkül etmiş, halefi olan Sehî Bey, Sun'î, Nakkaş Haydar, Ammî Veled-zâde gibi şairler onun izinden giderek klâsik edebiyatımızda Necâtî tarzının oluşmasını sağlamışlardır.[1] Klâsik devir nazîre mecmûalarında şiirleri en çok tanzîr edilen şairlerden olan Necâtî[2] mesel-âmîz şiirleri ile devrinin 'sultânu'ş-şuarâsı' ve klâsik şiirin tüm zamanlarındaki en büyük gazel üstatlarından biri sayılmıştır.

XV. asrın son çeyreğinde ve XVI. asrın başında yaşamış olan Revânî (1475-1524) de Ahmed Paşa (ö. 1497) ve Necâtî'den sonra Zâtî (1471-1547) ile birlikte devrin üslûp sahibi şairlerinden sayılmıştır. Revânî, Zâtî başta olmak üzere akranı olan tüm şairler gibi Ahmed Paşa ve Necâtî'nin etkisi altında kalmıştır. Kronolojik açıdan bakıldığında Revânî, Ahmed Paşa ve Necâtî'nin edebî tekâmül devresinde şiir dünyasına adım atmış, bu şairlerden etkilenerek şiir kabiliyetini geliştirmiş ve onların vefatından sonra da ikinci kuşak şairlerinin en kabiliyetlileri arasında sayılmıştır.

Revânî'nin Necâtî ile ilk münasebeti 1504 yılında İstanbul'da Necâtî önderliğinde toplanan şuarâ meclisinde gerçekleşmiştir. Âşık Çelebi Zâtî maddesinde söz konusu buluşmayı şöyle anlatır: "*Necâtî-i merhûm Magnisa'dan Sultân Mahmûd âstânından Edirne'de Sultân Bâyezîd-i Merhûm'a risâlete varıp kasîde sunup hil'at ü câ'ize alıp mu'azzez ü mükerrem dönüp Magnisa'ya giderken İstanbul'a uğradı. Şu'arâ-yı vakt Revânî ve Ferrûhî ve Mesîhî ve Şem'î ve Âhî meclisine cem' olup eş'ârımız okunup sohbet-i bâde olunurken…*"[3]

Âşık Çelebi'nin tasvir ettiği bu meclis, hem Necâtî'nin o devirdeki etkinliğini göstermek açısından hem de Necâtî'ye muhatap olabilen sınırlı sayıdaki usta şairleri tespit etmek açısından önemlidir. Bu meclise Revânî'nin

[1] Ayrıntılı bilgi için bk. Haluk İpekten, *Dîvân Edebiyatında Edebî Muhitler,* Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996, s. 229.
[2] Kaynaklara göre o devirde şiirlerine en çok nazîre yazılan şairler Ahmed Paşa ve Necâtî'dir. Söz gelimi Edirneli Nazmî'nin *Mecma'u'n-Nezâ'ir*'inde Ahmed Paşa'nın şiirlerine 1035, Necâtî'nin şiirlerine 437 nazîre yazılmıştır. Ayrıntılı döküm için bk. M. Fatih Köksal, *Edirneli Nazmî-Mecma'u'n-Nezâ'ir (İnceleme-Tenkitli Metin),* Kültür ve Turizm Bakanlığı E-Kitap, Ankara 2012, s. 45-46
[3] Filiz Kılıç, *Âşık Çelebi-Meşâ'irü'ş-Şu'arâ (İnceleme-Metin),* İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2010, C 3, s. 1573.

de davet edilmesi onun dönemin önde gelen şairleri arasında olduğunu göstermektedir.[4]

İki şairin münasebeti bu görüşmeyle sınırlı değildir. Devrin her şairi gibi Revânî de Necâtî'nin gazeldeki ustalığını ikrar etmiş, çeşitli dönemlerde ona nazîreler yazmıştır. Dîvânı'nda Necâtî'ye nazîre olarak yazdığı şiirlerinin sayısı 22'yi bulmuştur.[5] Necâtî'nin Revânî'den etkilendiğine dair klâsik kaynaklarda herhangi bir ipucuna rastlanmamıştır. Görebildiğimiz kadarıyla Necâtî'nin Revânî'ye nazîresi de yoktur.[6] Şevkiye Kazan, Revânî'nin

Her kaçan şi'r okusam ol kadd-i mevzûn üstine
Dir gören yârün okırsın yine efsûn üstine

matla'lı gazeline Necâtî'nin *'bütün kelimeleri aynı denebilecek motomot aynı bir şiir'* yazdığını ileri sürerek Celîlî'nin de Necâtî'ye nazîre yazdığını belirtir.[7] Ancak Edirneli Nazmî'nin *Mecma'u'n-Nezâ'ir*'i kaynak gösterilerek verilen bu bilgi gerek Revânî Dîvânı'nda ilgili kısımda verilen nazîre dökümüyle gerekse söz konusu nazîre mecmûasındaki verilerle çelişmektedir. Dîvân'da ve mecmûada matla'ı yukarıda verilen Revânî'ye ait bu gazel, zemin şiir kabul edilip Celîlî'nin şiiri de buna nazîre olarak gösterilmektedir. Her iki kaynakta da Necâtî'nin bu şiire nazîre yazdığı bilgisi bulunmamaktadır.[8]

2. Tevârüd ve Sirkat-i Şi'r Konusunda Kaynaklar Ne Diyor?

Aynı devirde yaşadığı şairlerle müşâarelerinin varlığı tabiî olmakla beraber[9] konuya ilişkin ulaşılabilen kaynaklarda Necâtî ile ilgili *tevârüd ve sirkat/intihâl* ithamlarına rastlanmamıştır. Buna mukabil tevârüd ve sirkat ekseninde Revânî'nin çağdaşı şairlerle olan münasebet ve münakaşaları devir kaynaklarında yer almıştır.

---

[4] Konu ile ilgili diğer bilgiler için bk. Ziya Avşar, *Revânî Dîvânı*, Sebat Ofset Yayıncılık, Konya 2007, s. 77-78.
[5] Mecmûalarda Revânî'ye ait olup Necâtî'nin veya başka şairlerin şiirlerine yazıldığı konusunda ihtilafa düşülen nazîreler de bulunmaktadır. Bunlar da dâhil edildiğinde toplam nazîre sayısı 28'e çıkmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Ziya Avşar, *a.g.e.,*s. 78.
[6] Ayrıntılı bilgi için bk. Ziya Avşar, *a.g.e.,*s. 87; M. Fatih Köksal, *a.g.e.,* s. 56.
[7] Şevkiye Kazan, "Necâtî ile Celîlî'nin Gazelleri Arasındaki Benzerlikler Nazîre mi, Taklit mi?", *I. Uluslar arası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri (Ölümünün 500. Yılında Necâtî Beğ Anısına),* Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli 2009, s. 511.
[8] Bk. Ziya Avşar, *a.g.e.,*s. 488-489; M. Fatih Köksal, *a.g.e.,* s. 2305-2315.
[9]Örneğin Hasan Çelebi Tezkiresi'nde Necâtî, Sun'î ve Tâli'î'nin müşâarelerine ilişkin şu kayıt vardır: *"Necâtî ve Sun'î ile mu'âsır, biri biriyle dâ'imâ müşâ'arede musâhib ü mu'âsır olup aralarında meclis-i muvânesetde sâgar-ı hullet ü mahabbet müdâm dâ'ir idi."* İbrahim Kutluk, *Kınalı-zâde Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-Şu'arâ,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, C 2, s. 580.

• Sehî Bey; tezkiresinde edebiyat muhitlerinde Revânî'nin, kimi şairlere ait anlamları değiştirip kendi şiirlerine yerleştirdiği için şiir hırsızı ithamına maruz kaldığını belirtir:

*"**Ba'zı şu'arânun ma'nîsin tağyîr idüp kendü eş'ârına îrâd itmegin sirka töhmetin isnâd iderler** (...) ve Ka'be-yi 'ulyâ hademesinün surrelerinden akçe ma'nîlerin alup sirka itdügi eclden ol esnâda fakîr bu beyti latîfe-gûne didüm:*

İlün ma'nîsin almasın Revânî
Ana hayr itmez âhır Ka'be hakkı"[10]

• Devrin bir diğer tezkirecisi Latîfî ise bu meseleye Revânî ile Zâtî arasındaki tevârüd açısından yaklaşıp iki şairin bu mevzu yüzünden birbirine düştüğünü belirtir ve zamane şairlerinin de konuya ilişkin tespitlerine yer verir:

*"**Sanâyi'-i şi'riyyeden ba'zı ma'nîler Zâtî ile merkûm Revânî beyninde tevârüd vâkı' olup** bâ'is-i nizâ' u husûmet oldukda zümre-i şu'arâdan bir şâir-i nükte-dân u kâmil **her ikisinün dahı sirkasını** şâmil bu kıt'ayı diyüp husûmetlerin kat' itdi:*

Ma'nîlerümi göz göre bağlar yürür diyü
Zâtî ile Revânî yine kan bıçak durur
Zâtîye niçün eyle idersin didüm didi
Uğrıdan ise bâri harâmîye hak durur

Ve şu'arâdan biri dahı bu husûsı tahkîk ve anı tasdîk içün bu kıt'a ile anı isbât itdi:

Şu'arâ-yı zamâne kim varı
Birbirinden uğurlar eş'ârı
Aybdur bu didüm bir ehle didi
Zîhüner cerri derse cerrârı"[11]

• Ahmet Atillâ Şentürk, Necâtî'nin II. Bayezid medhiyesini konu aldığı eserinde birkaç gazeline de yer verir. Bunlar arasından

'Âşık olmışdur güneş ey dilber-i ra'nâ sana
Tolanur dünyâyı hergiz bulımaz hemtâ sana

[10] Sehî Bey, *Heşt Behişt,* Ayasofya Müzesi Kütüphanesi, Kayıt No: 3544, vr. 76a-76b.
[11] Rıdvan Canım, *Latîfî-Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratu'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin),* Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2000, s. 280.

matla'lı olan gazeli şerh ederken intihâl meselesi üzerinden Revânî'ye de değinir. Ona göre söz konusu gazel Necâtî'ye aittir ve Revânî, başka örneklerde olduğu burada da birkaç kelime değiştirerek şiiri kendine mal etmiştir.[12]

- Osman Fikri Sertkaya, klâsik şiirdeki tevârüd, adaptasyon ve intihal konularını irdelediği makalesinde Necâtî ve Revânî dîvânlarında bulunan

Geh cefâ geh cevr geh nâz oldı çün kim hû sana
Bî-vefâ dil-dâr imişsin ey sanem yâ hû sana

matla'lı gazeli de bu tarz şiirlerin bir örneği olarak alır. Sertkaya, gazeli Necâtî'ye ait sayıp Revânî'nin de ondan intihal ettiğini ifade eder.[13]

3. Dîvânlardaki Mükerrer Beyitler ve Gazeller

Her iki dîvânın mukayeseli bir şekilde okunması neticesinde nazîre haricindeki şiirlerin benzerliğinde tespit edilen hususları şöyle tasnif edebiliriz:

a. Selh, tevârüd veya etkilenme sayılabilecek beyit örnekleri
b. Her iki dîvânda görülen mükerrer beyitler ve gazeller

Aşağıdaki tablolarda tevârüd/selh olduğu düşünülen örnekler ile mükerrer olan şiirler tespit ve mukayese edilirken benzer beyitler ilgili şiirin üst kısmında şâir ismi ve beyit numarası ile belirtilmiştir.

---

12 *"Altun üsküfle varup her meclise agalanur*
Gör ne yüzden öykünürmiş şem'-i bezm-ârâ sana
Bu beyit Revânî Dîvânı'nda
Altun üsküfle turup her meclise ra'nâlanur
Gör ne yüzden öykünürmiş şem'-i bezm-ârâ sana
şeklinde geçmektedir. Bu şairin Dîvân'ında bulunan ve diğer şairlere ait beyitler üzerinde küçük değişiklikler yapmak suretiyle vücuda getirildiği görülen bu gibi beyitlerin birer intihâl olduğu anlaşılmaktadır." Ahmet Atillâ Şentürk, *Necâtî Beğ'in Sultan Beyazıt Methiyesi ve Bazı Gazelleri Hakkında Notlar,* Enderun Kitabevi, İstanbul 1995, s. 89-90. Benzer bilgiler için ayrıca bk. s. 93.

13 Osman Fikri Sertkaya, "Tevârüd mü? Adaptasyon mu? Nazîre mi? Yoksa İntihâl Yani Sirkat-i Şiir mi?", *İlmî Araştırmalar,* Sayı 7, İstanbul 1999, s. 195 ve 197.

SELH, TEVÂRÜD VEYA ETKİLENME

NECÂTÎ **REVÂNÎ**

1

Necâtî 1b > Revânî 5b; Necâtî 5 > Revânî 4

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Câm-ı hecrün nûş ider mestâneler gördün mi hîç
Yoluna cânlar virür merdâneler gördün mi hîç

Zülfünün zencîr-i sevdâsın tolayup boynına
Şehr-i hüsnün cerr ider dîvâneler gördün mi hîç

İtmege agyârdan pinhân bu 'ışkun gencini
Bu yıkık gönlüm gibi vîrâneler gördün mi hîç

Göreliden sûretün nakşın der ü dîvârda
Sûretün nakş itmedük büt-hâneler gördün mi hîç

Bezm-i hüsnünde **Necâtî** gibi yüzün şem'ine
Bâl ü perler yandurur pervâneler gördün mi hîç

(Tarlan 1997: 168-169, G 39)

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Günde yüz bin cân alur cânâneler gördün mi hîç
Âşinâlıkdan kaçar bîgâneler gördün mi hîç

Ey gönül bir nâz ile bin cân u dil sayd idici
Bir bölük şehlâ gözi mestâneler gördün mi hîç

Dil-rübâlar 'ışkına bâzâr-ı gamda dembedem
Hânümân terk idici dîvâneler gördün mi hîç

Bezm-i 'ışk içinde şem'-i hüsne yüz bin şevk ile
Bâl ü perler yakıcı pervâneler gördün mi hîç

Ey **Revânî** 'ışk meydânında 'âşıklar gibi
Terk-i cân eyler yürür merdâneler gördün mi hîç

(Avşar 2007: 281, G 36; Çavuşoğlu OTAP, G 36)

2

Necâtî 1 > Revânî 5; Necâtî 2 > Revânî 1

mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün

Gerçi güzeller ipini zülfün uzatdılar
Hakkâ ki boylarınca yazuklara batdılar

Yârun ayagı tozına benzer diyü bu gün
Bâzâr içinde 'anberi Allâh ki satdılar

Şimşâd ü serv irdügine dik gelürdi lîk
Reftâr-ı yârı göreli bir pâre yatdılar

Bezm-i belâda bir kişi hüşyâr kalmadı
Câm-ı mey-i mahabbete sâkî ne katdılar

Pisteh dehân-ı dilbere öykündi ehl-i bezm
Söyletmediler urdılar agzın uşatdılar

Kaddün katında turmaga yaraşmadı diyü
Servün alup elini yabanlara atdılar

'Îd-i visâlün istedügiyçün **Necâtiyi**
Güzeller üşe geldiler öget tonatdılar

(Tarlan 1997: 200, G 90)

mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün

İzün tozını 'anber-i sârâya katdılar
Bu ad ile cihânda anı vây ki satdılar

Lâle lebün hayâl ile mey içdügi içün
Gülşende kâsesini başında uşatdılar

Peykânlarunla eglenür idük gönülde âh
Anlar da bilmezem ki 'aceb kanda batdılar

Kaddün çemende sâye-i tûbâ salalıdan
Servi yiri kökiyle yabanlara atdılar

Umma **Revâni** tîgini boynunda bulasın
Ol gitd'anun ipini güzeller uzatdılar

(Avşar 2007: 335, G 131; Çavuşoğlu OTAP, G 47)

3

Necâtî 5b > Revânî 5b; Necâtî 6b > Revânî 6b; Necâtî 7b > Revânî 7b

mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün	mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün
Şevkunla yanan dillere pervâne disünler Sen şem' olıcak 'âşıkuna yâ ne/yana disünler	Şem'-i ruhuna gönlümi pervâne disünler Yandurdı per ü bâlini pes yana disünler
Uş cân vireyin sen delükanlunun öninde Öldi yine şol bir delü dîvâne disünler	Zencîr-i saçun dakmaz isem boynuma ey dost 'Âkil dimesünler bana dîvâne disünler
Kanumı içer cür'a diyü gamze-i sâkî Sıhhatler ola hey gözi mestâne disünler	Âşüfte gören dostlara gönlümi eydün Yiter delülük eyledün uslan a disünler
Zülf-i siyehün gönlümüz almamag iderse Zencîrüne çek ola ki uslana disünler	Öldükde benüm hâlümi billâhi görenler Cân virdügümi 'ışk ile cânâna disünler
Kûyunda bana itlerün ürürse kayırmaz Ulularumuz hâlümi sultâna disünler	Gözden düşüp eytâm-ı yaşum kaldı ayakda Üftâdelerün hâlini sultâna disünler
Bir vech ile sûret virelüm şi're **Necâtî** Kim halk be bak ma'nî-i Selmâna disünler	Sen husrev-i hûbânı öger çünki **Revânî** İrişdi bugün nazm ile Selmâna disünler
Ey bâd-ı sabâ var yüri yârâna haber vir Tarz-ı gazeli şöylece rindâne disünler	Nazm ehline eydün ki kurı lâfı kosunlar Şi'ri diyücek şöylece rindâne disünler
(Tarlan 1997: 228, G 136)	(Avşar 2007: 341, G 143; Çavuşoğlu OTAP, G 143)

4

Necâtî 1 > Revânî 1; Necâtî 2b > Revânî 5b; Necâtî 5 > Revânî 4

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
Ayru düşdüm dostlar serv-i bülendümden benüm Râstî ben böyle ummazdum efendümden benüm	Serve serkeşlik iden serv-i bülendümdür benüm Ben anun kemter kulıyın ol efendümdür benüm
Nice kez ol serv-i ser-keş gördi ayaklar rakîb Dimedi bir kez ki el çek derdmendümden benüm	Sen perî-peyker kamer-ruhsârı teshîr itmege Micmerüm tâs-ı felek encüm sipendümdür benüm
Geydürelden dest-i hasret gam palâsın egnüme Şimdi kendüm yigrenürem kendü kendümden benüm	Gör ne 'âlî-himmetüm kim dûd-ı pîçâpîç-i âh Bu zeberced kal'aya müşgîn kemendümdür benüm
Bendler geçdi bana zülf-i siyâh-ı dost kim Halk-ı 'âlem pend alurlar şimdi pendümden benüm	Yazılan mecmû'alarda nakş-ı tasvîrün senün Söylenen dillerde şi'r-i dil-pesendümdür benüm
Ey **Necâtî** sana bu devlet yiter kim ehl-i derd Tâzeler cânını şi'r-i dil-pesendümden benüm	Ey tabîb-i cân ü dil ben hasteni yâd itmedün Dimedün bir gün **Revânî** derdmendümdür benüm
(Tarlan 1997: 358, G 350)	(Avşar 2007: 406-407, G 254; Çavuşoğlu OTAP, G 249)

MÜKERRER BEYİT VE GAZELLER

NECÂTÎ **REVÂNÎ**

5

Necâtî 2 > Revânî 2

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Tâb-ı mülden ey perî reng-i ruhun al eyledün
Kişver-i câna od urdun gör nice âl eyledün

Bir kebûterdür hevâyî bu dil-i ser-geşte kim
Halka-i zülfünden ayagına halhâl eyledün

Şehr-i hüsn içinde ey sultân-ı hûbân ad için
Şol elif kaddün hevâsıyla boyum dâl eyledün

Ben degüldür gün yüzünde ey meh-i hargeh-nişîn
Nûr üzre noktalardur kim adın hâl eyledün

Devri zülfünde bu gönlüm murgını sen ey hümâ
Kanadun altına aldun fârigü'l-bâl eyledün

Mest olup gördügine meyl eyler iken âh kim
Görmeze urdun bana geldükde ihmâl eyledün

Yol degüldür râh-ı 'ışk içre **Necâtî** bendenün
Sırça gönlin taşa çaldun dahı pâmâl eyledün

(Tarlan 1997: 327, G 297)

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Sen kitâb-ı 'ışka gönlüm kur'a-yı fâl eyledün
İki bükdün kaddümi ol kur'aya dâl eyledün

Bir kebûterdür hevâyî bu dil-i ser-geşte kim
Gögsümün na'linden ayagına halhâl eyledün

Hâce-i Mısr-ı melâhatsın sen ey Yûsuf-cemâl
Gönlümi bâzâr-ı 'ışk içinde dellâl eyledün

Tolularla sâkiyâ mest eyledün 'âşıkları
Meclise güller saçup bezm ehline âl eyledün

Nakd-i eş'ârun **Revânî** sîmveş hâlis durur
Bûte-i nazmun içinde sen anı kâl eyledün

Misk ü 'anberle pür itdün ey kalem Rûm illerin
Nâmeler içinde çün vasf-ı hat u hâl eyledün

(Avşar 2007: 382, G 212; Çavuşoğlu OTAP, G 194)

6

Necâtî 1 > Revânî 1; Necâtî 5 > Revânî 3; Necâtî 6 > Revânî 5

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Gerçi sen bu lebler ile halk-ı 'âlem cânısın
Sorduğum 'ayb eyleme billâh kimün cânânısın

Tâc-ı devletdür meger başunda miskîn kâkülün
Kim güzeller şâhısın hem hûblar sultânısın

Mürdeye cânlar bagışlar söze geldükce lebün
Anun içün sana 'âlem dir ki âdem cânısın

Gözümün nûrı ve gönlümün sürûrıdur tapun
Hasta gönlüm çâresisin derdümün dermânısın

Ey güneş kendüni 'uşşâk içre yüksek tutma kim
Ol kamer yüzlü nigârun sen de ser-gerdânısın

Gerçi nâzükdür **Necâtî** hûblar sayd itmede
Diller almakda velî sen de cihân fettânısın

(Tarlan 1997: 385-386, G 395)

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Dostum bu lebler ile sen ki âdem cânısın
(Gerçi sen bu lebler ile halk-ı âlem cânısın)
A ve H Nüshalarında
Sorduğum 'ayb eyleme billâh kimün cânânısın

Kâkülündür tûg-ı müşgîn kâmetün sîmîn 'alem
Beglenürsün yaraşur kim hüsn ili sultânısın

Ey güneş kendüni 'uşşâk içre yüksek dutma kim
Ol mehün anlar gibi sen dahı ser-gerdânısın
(Ol kamer-çihre nigârun sen de ser-gerdânısın)
B Nüshasında

Dil-rübâlar arasında nice sevmeyem seni
Cânumun cânânesisin derdümün dermânısın

Gerçi nâzükdür **Revânî** hûblar sayd itmede
Diller almakda velî sen de cihân fettânısın

(Avşar 2007: 416, G 270; Çavuşoğlu OTAP, 274)

7

Necâtî 1 > Revânî 1; Necâtî 3 > Revânî 2; Necâtî 4 > Revânî 3; Necâtî 5 > Revânî 8

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Bî-karâr eylerdi her dem gam beni câm olmasa
Gönlüm ârâm eylemezdi ger dil-ârâm olmasa

Dağlara düşüp yürürdüm dâ'imâ Mecnûn gibi
Ol saçı Leylî eger bir dem bana râm olmasa

Pâdişâhum rûşen olmazdı sarâyı gönlümün
Dâg-ı mihrün sînede yir yir eger câm olmasa

Puhteler meyden beni men' itmege gör zâhidi
İstimâ' itmek olurdı sözini hâm olmasa

Âl ile almaz idün gönlin **Necâtî** bendenün
Kâmetün cânâ elif zülfün eger lâm olmasa

(Tarlan 1997: 426, G 461)

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Bî-karâr eylerdi her dem gam beni câm olmasa
Gönlüm ârâm eylemezdi ger dil-ârâm olmasa

Pâdişâhum rûşen olmazdı sarâyı gönlümün
Dâg-ı mihrün sînede yir yir ana câm olmasa

Puhteler meyden beni men' itmege gör zâhidi
İstimâ' itmek olurdı sözini hâm olmasa

Seyr-i bâg u bostân eyler mi dil-bersüz gönül
Gülşene varur mı 'âşık bir gül-endâm olmasa

Sâkiyâ bir bûsen ile kul idündün gönlümi
Pâdişâhdan bendeye n'olurdı in'âm olmasa

İltifât itmezdi 'âşıklar cihân gülzârına
Serv boylu dil-rübâlar ger gül-endâm olmasa

Cânuma minnet dutaram dil-berün bir bûsesin
Ey gönül anmak olurdı yâre ibrâm olmasa

Âl ile almaz idün gönlin **Revânî** bendenün
Kâmetün cânâ elif zülfün eger lâm olmasa

(Avşar 2007: 446, G 321; Çavuşoğlu OTAP, 319)

8

Necâtî 1, 5 > Revânî 1, 5; Necâtî 2 > Revânî 3; Necâtî 3 > Revânî 4; Necâtî 4 > Revânî 2

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

'Âşık olmışdur güneş ey dilber-i ra'nâ sana
Tolanur dünyâyı hergiz bulımaz hemtâ sana

Gördi sâkîlik idersin meclis içre ey perî
Agzın açdı kaldı hayrân sâgar-ı sahbâ sana

Hoş durur gül yüzlülerle bana gülşen gûşesi
Zâhidâ hûrîler ile cennet-i me'vâ sana

Altun üsküfle varup her meclise agalanur
Gör ne yüzden öykünürmiş şem'-i bezm-ârâ sana

Agladugunı görüp başın döger taşdan taşa
Acıdugından **Necâtî** bu yedi deryâ sana

(Tarlan 1997: 152, G 12)

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

'Âşık olmışdur güneş ey ruhları ra'nâ sana
Tolanur dünyâyı her gün bulımaz hemtâ sana

Altun üsküfle turup her meclise ra'nâlanur
Gör ne yüzden öykünürmiş şem'-i bezm-ârâ sana

Bezm içinde gördi sâkîlik idersin ey perî
Agzın egdi kaldı hayrân sâgar u sahbâ sana

'Iyşdur gül yüzlülerle bana gülşen gûşesi
Zâhidâ hûrîler ile cennetü'l-me'vâ sana

Başını taşdan taşa urur görüp agladugun
Acıdugından **Revânî** bu yedi deryâ sana

(Avşar 2007: 267, G 12; Çavuşoğlu OTAP, G 12)

9

Necâtî 1, 2, 3 > Revânî 1, 2, 3; Necâtî 4 > Revânî 5; Necâtî 6 > Revânî 6

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
Geh cefâ geh cevr geh nâz oldı çün kim hû sana Bîvefâ dildâr imişsin ey sanem yâ hû sana	Geh cefâ geh cevr ü geh nâz oldı çünkim hû sana Bîvefâ dildâr imişsin ey sanem yâ hû sana
Kıble hakkı toğruyam yolunda ben lîkin rakîb Egri sözler söylemişdür ey hilâl-ebrû sana	Kıble hakkı togruyam yolunda ben lîkin rakîb İgri sözler söylemişdür ey hilâl-ebrû sana
Gördi zülfin öpdügüm hışm eyleyüp dil-ber didi Varasın ögünesin eger kalursa bu sana	Gördi zülfin öpdügüm hışm eyleyüp dil-ber didi Varasın ögünesin eger kalursa bu sana
Ola cismümde benüm her üstühânum mâh-ı nev Ger olam ey mâh-ru bir gice hem-pehlû sana	Göz karardup taglara düşmiş yürür Mecnûn gibi Ey saçı Leylî meger 'âşık durur âhû sana
Ey gönül 'ışk odına yanmak sana oldı helâl Vey gözüm mihrinde ol mâhun harâm uyhu sana	Ola cismümde benüm her üstühânum mâh-ı nev Ger olam ey mâh-rû bir gice hem-pehlû sana
Devr-i hüsninde **Necâtî** şâd ü handânsın yine Lutf yüzin gösterüpdür benzer ol meh-rû sana	Devr-i hüsninde **Revânî** şâd ü handânsın yine Lutf yüzinden togupdur benzer ol meh-rû sana
(Tarlan 1997: 153, G 14)	(Avşar 2007: 266, G 10; Çavuşoğlu OTAP, G 10)

10

Necâtî 1, 2, 5 > Revânî 1, 2, 5; Necâtî 3 > Revânî 4; Necâtî 4 > Revânî 3

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
Her kaçan şi'r okusam ol hadd-i gül-gûn üstine Dil-berün dirler okursın yine efsûn üstine	Her kaçan şi'r okusam ol kadd-i mevzûn üstine Dir gören yârün okırsın yine efsûn üstine
Sînede nâhun nişânı üzre dâg-ı mihr-i dost Gûyiyâ bir noktadur konmışdürür nûn üstine	Sînede nâhun nişânı üzre dâg-ı mihr-i yâr Gûyiyâ bir noktadur konmış durur nûn üstine
Hoş kuşatmışdur miyânun çevresin cânâ kemer Ejdehâdur kim tolanmış genc-i Kârûn üstine	Düşde görmiş nâka-i Leylîyi bir sâhib-nazar Boynını egmiş tururdı kabr-i Mecnûn üstine
Düşde görmiş Leylîyi bir gice bir sâhib-nazar Boynını egmiş tururdı kabr-i Mecnûn üstine	Hoş tolamışdur miyânun çevresin cânâ kemer Ejdehâdur kim tolanmış genc-i Kârûn üstine
Ey Necâtî al kâgıd üzre yazar hûblar Her kaçan şi'r okusam ol hadd-i gülgûn üstine	Al kâgıd üzre yazarlar Revânî hûblar Her ne şi'ri kim disen bu hadd-i gülgûn üstine
(Tarlan 1997: 486, G 543)	(Avşar 2007: 488, G 392; Çavuşoğlu OTAP, 393)

4. Değerlendirme ve Sonuç

1. Özellikle ifade etmemiz gerekir ki bu çalışmada Revânî'nin Necâtî'yi tanzîr ettiği kesinlik kazanmış olan şiirler değerlendirmeye alınmamıştır. Zira edebî hüner gösterisi zemini sayabileceğimiz nazîrelerin de şairin kendine ait diğer şiirleri kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Bu çalışmaya dâhil edilmesi düşünülen gazeller seçilirken zihne gelebilecek her türlü soru işaretini kaldıracak şekilde her iki dîvânda muhteva, vezin ve kâfiye açısından benzerliği açık olan şiirler tespit edilmiş ve örnekleme alınmıştır.

2. Gazeller arasında kavram olarak nüsha farkı diyebileceğimiz bazı ibare farklılıklarına rastlanmaktadır. Dîvânların müstakil neşirlerinde kendi içindeki nüsha farkları ilgili nâşirlerce zaten belirtilmiştir. Burada kastımız Necâtî ile Revânî'nin aynı gazeller üzerindeki ibare tercihleridir. İbare farklılıkları bazen beyit düzeyinde olurken çoğu zaman kelime/kavram düzeyindedir. (bk. 6., 8. ve 10. gazeller)

3. Mükerrer gazellerde nüsha farklarını aşacak kapsamda farklı/fazla beyitler de mevcuttur. Bu fazlalıklar daha ziyade Revânî'ye ait şiirlerde görülmektedir. (bk. 7. ve 9. gazeller)

4. Necâtî Dîvânı, Müeyyed-zâde Abdurrahman Çelebi'nin delâletiyle Şehzâde Mahmûd adına tahminen 1504-1507 yılları arasında tertip edilmiştir.[14] Revânî Dîvânı'nın tertip tarihi belli olmamakla beraber şairin ölümünden bir yıl önce, yani 1523 yılında temize çekilen bir nüshası bulunmaktadır.[15] Netice olarak Necâtî Dîvânı'nın tertibi ile Revânî Dîvânı'nın tertibi arasında en az 16 yıllık bir süre vardır. Bu husus gazellerin kime ait oldukları noktasında kesin bir hüküm vermemizi sağlayamamakla beraber en geç ne zaman yazıldıkları veya kayıt altına alındıklarına dair ipuçlarını barındırmaktadır. Demek oluyor ki söz konusu mükerrer gazeller Necâtî Dîvânı'nın tertibini esas aldığımızda en geç 1507 tarihinde kayıt altına alınmışlardır. (bk. 8., 9. ve 10. gazeller)

5. Nazîre, tevârüd veya sirkat çerçevesinde Revânî, Zâtî, Celîlî gibi şairlerin bir şekilde Necâtî ile temâslarının bulunması hangi sebebe dayanıyor olabilir? Bu sorunun cevabını kısmî olarak Necâtî'ye ait şiirlerin *'defter ü dîvân'*a geçirilmek istenmemesinde arayabiliriz. Zira -Mehmed Çavuşoğlu'nun da isabetle belirttiği üzere- Necâtî'nin şiirleri *tedvîn* edilmeden önce de takdir edilmiş ve çeşitli mahfillerde okunup değerlendirilmiş ve tanzîr edilmiştir.

[14] Mehmed Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Dîvânı'nın Tahlili,* Kitabevi Yayınları, İstanbul 2001, s. 24-25.
[15] Ziya Avşar, *a.g.e.,*s. 104.

Necâtî şi'rüni mecmû'a itme kâgıda bür
Sefîh olur güher ulaşduran sefîne ile (Tarlan 1997: 486; G 547)

diyen bir şairin[16] elden ele dolaşan şiirleri, devrinin sanat meraklılarını ve genç şairlerini etkilerken tanzîrin ötesinde taklîd ve sirkatin de kapısını aralamış olabilir. Nitekim sirkat-i şi'r ve sirkat-i ma'nâ meselesi Necâtî'nin bir kıt'asında da işlenmiştir. Şair, *'Bir eve gece vakti giren hırsızların ölü toprağı saçıp insanları, hâne halkını uyutmaları gibi yeni şairler de eskilerden söz alıp aktararak birçok bilgisizi uyuturlar (aldatırlar) (...) Varsayalım ki başka bir hayâl ile nazma farklı bir görünüş verirler, fakat nerede o özgün manâ ve o özgün mizaç! (...) Sakın geçmişlerin sözünü getirip şiirine katma. Zarâfet meclisinde onu asla satamazsın.'* diyerek bu hususta ki şikâyetlerini dile getirir.[17]

---

[16] Necâtî'nin dîvân tertibine sıcak bakmamasının arka plânında müstensihlerden kaynaklanabilecek vahim hataların önüne geçme arzusu da yatmaktadır. Nitekim bir kıt'asında bu hususu şöyle ifade etmektedir:

Ey Necâtî ölince dîvânı
Kimseye mâlikâne yazdurma

Katı kız nakşıdur senün şi'rün
Ehl-i beyt olmayana yazdurma

Degmesün dâmenine nâmahrem
Terk it Türkmana yazdurma

Andan örgendiler hep efsûnı
Galat idüp fesâne yazdurma

Ömrünün hâsılıdurur anı sen
Hele şol fülâna yazdurma (Tarlan 1997: 137; Kt: 77)

[17] Söz konusu kıt'anın yukarıda kısmen verilen mensur biçimi Gencay Zavotçu'ya aittir. Bk. "Necâtî'nin İntihal Konulu Bir Hicviyyesi", *Ölümünün 500. Yılında Necati Bey'e Armağan,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 227-230. Kıt'a ise şöyledir:

İşidilür ki ugrılar giricek bir eve dünle
Öli topragını saçup uyudurlarmış insânı

Hemânâ yeni şâ'irler geçüp eski olanlardan
Söz alup iletüp magrûr iderler nice nâdânı

Eger kim vireler nazma hayâl-i gayr ile sûret
Kanı ol ma'ni-i hâs u kanı ol tab'-ı cevlânî

Öli topragı idermiş tutalum âdemi bîhod
Kanı keyfiyyet-i câm-ı şarâb-ı nâb-ı reyhânî

Sakın geçmişlerün sözin getürüp şi'rüne katma
Satamazsın zerâfet meclisinde zînhâr anı (Tarlan 1997: 140; Kt: 90)

6. Dîvân tertip ve istinsahında müellif kadar müstensihlerin de etkisinin olabileceği bilinmektedir. Eserin nüsha şeceresi çıkarılırken çoğu kez müstensihlerin tasarrufları belirleyici olmaktadır. Necâtî ve Revânî dîvânlarında müstensih[ler]in tasarrufları ne ölçüdedir? Gazellerin her iki dîvânda da yer alması sadece şairlere bağlanabilir mi? Bu ve benzeri soruların cevabına ilişkin küçük bir ipucunu 3 ve 8 numaralı gazellerde yakalayabiliyoruz. Örneğin 3 numaralı gazel, Necâtî Dîvânı nüshalarının 6'sında (bk. Necâtî Dîvânı, s. 228-229); 8 numaralı gazel en az 3'ünde bulunmaktadır (bk. Necâtî Dîvânı, s. 152). Buna karşılık Revânî Dîvânı'nda bu gazellerden ilki sadece bir nüshada (bk. Revânî Dîvânı, s. 341), diğeri ise ilave olarak Pervane Beg'in nazîre mecmûasında yer almaktadır (bk. Revânî Dîvânı, s. 267). Bu veri kesin bir neticeye ulaşmamıza yetmemekle beraber söz konusu gazellerin ilk müellifinin Necâtî olduğunu kuvvetlendiren bir karinedir.

7. Söz konusu gazellerin şairlere aidiyeti meselesinde Necâtî ve Revânî'nin yaşadıkları dönemin en yakın tanıkları olan şuarâ tezkirelerindeki ifadeler esas alındığında şüphe okları Revânî'ye yönelmektedir. Tezkirelerde Revânî'nin konumuzu ilgilendiren iki yönüne vurgu yapılmaktadır. İlki Revânî'nin 1509 yılında surre emîni sıfatıyla gittiği Harameyn'de yolsuzluk yaptığına ilişkin iddiadır. Bu meseleyi Ziya Avşar Revânî Dîvânı neşrinde açıklığa kavuşturmuştur.[18] Diğeri ise tevârüd ve sirkat-i şi'r hususunda başka şairlerle -özellikle Zâtî ile- olan münasebetleridir. Çağdaşı olan Sehî Bey ve Latîfî yoruma mahal vermeyecek sarihlikte Revânî'nin sirkat ithamıyla suçlandığını belirtirler. Dîvânlardaki gazelleri merkez alarak yapılan mukayeseli taramada tesadüf ettiğimiz mükerrer gazeller tezkirecilerin dile getirdikleri ithamları destekler mahiyettedir.

8. Kaynaklarda tevârüd ve sirkat-i şi'r ithamına maruz kalan şairlerin dîvânları hem kendi aralarında hem de Ahmed Paşa ve Necâtî gibi zirve şairlerin dîvânlarıyla bu yönden mukayese edildiği takdirde edebiyat tarihimiz açısından ilgi çekici sonuçlara ulaşılacağı kanaatindeyiz.

[18] Ziya Avşar, *a.g.e.,*s. 10-15.

Kaynaklar

Avşar, Ziya, *Revânî Dîvânı*, Sebat Ofset Yayıncılık, Konya 2007.

Canım, Rıdvan, *Latîfî-Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratu'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin),* Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2000.

Çavuşoğlu, Mehmed, *Necâtî Bey Dîvânı'nın Tahlili,* Kitabevi Yayınları, İstanbul 2001.

Çavuşoğlu, Mehmed, Walter Andrews, M. Ali Tanyeri, *Revânî Dîvânı (Şücâ),* Ottoman Text Archive Project, (http://courses.washington.edu/otap/archive/data/arch_txt/rev_eng.html) (ET: 22.12.2014)

Çeçen, Mehmet Korkut, "Tezkirelere Göre Necâtî'nin Edebî Kişiliği", *Ölümünün 500. Yılında Necati Bey'e Armağan,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 27-42.

Çeltik, Halil, "Rumeli Şairlerinde İntihâl ve Tevârüd", *Hece Dergisi*, Kasım 2005, Yıl 9, Sayı 107, s. 100-104.

Dağlar, Abdülkadir, "Necâtî Beg'in Dîvân'ı ile Mecmû'a-yı Kasâyid-i Türkiyye'de Bulunan Kasîdelerine Eleştirel Bakış", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Sayı 29, 2010/2, s. 1-38.

İpekten, Haluk, *Dîvân Edebiyatında Edebî Muhitler,* Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996.

İsen, Mustafa, *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı,* Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1994.

Karataş, Turan, "İntihâl Terimi Etrafında Bazı Tespitler", *Hece Dergisi*, Kasım 2005, Yıl 9, Sayı 107, s. 65-68.

Kazan, Şevkiye, "Necâtî ile Celîlî'nin Gazelleri Arasındaki Benzerlikler Nazîre mi, Taklit mi?", *I. Uluslar arası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri (Ölümünün 500. Yılında Necâtî Beğ Anısına),* Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli 2009, s. 507-523.

Kılıç, Filiz, *Âşık Çelebi-Meşâ'irü'ş-Şu'arâ (İnceleme-Metin),* 3 C, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2010,

Köksal, M. Fatih, *Sana Benzer Güzel Olmaz (Divan Şiirinde Nazire),* Akçağ Yayınları, Ankara 2006.

Köksal, M. Fatih, *Edirneli Nazmî-Mecma'u'n-Nezâ'ir (İnceleme-Tenkitli Metin),* Kültür ve Turizm Bakanlığı E-Kitap, Ankara 2012.

Kutluk, İbrahim, *Kınalı-zâde Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-Şu'arâ,* 2 C,Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.

Özgül, M. Kayahan, "İntihâl'den Çalıntı'ya, İntikal'den Alıntı'ya", *Hece Dergisi*, Kasım 2005, Yıl 9, Sayı 107, s. 52-64.

Sehî Bey, *Heşt Behişt,* Ayasofya Müzesi Kütüphanesi, Kayıt No: 3544.

Sertkaya, Osman Fikri, "Tevârüd mü? Adaptasyon mu? Nazîre mi? Yoksa İntihâl Yani Sirkat-i Şiir mi?", *İlmî Araştırmalar,* Sayı 7, İstanbul 1999, s. 191-199.

Şentürk, Ahmet Atillâ, *Necâtî Beğ'in Sultan Beyazıt Methiyesi ve Bazı Gazelleri Hakkında Notlar,* Enderun Kitabevi, İstanbul 1995.

Tarlan, Ali Nihat, *Necâtî Beg Dîvânı,* Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997.

Zavotçu, Gencay, "Necâtî'nin İntihal Konulu Bir Hicviyyesi", *Ölümünün 500. Yılında Necati Bey'e Armağan,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 221-231.